

Wiek & Rad

35^e JAARGANG 2016-2

*De Fortuin 200 jaar
in Hattem*

*40 jaar AKG -
Molens moeten malen*

*Molenmaker Vaags
grenzeloos actief*

STICHTING DE
OVERIJSSELSE MOLEN

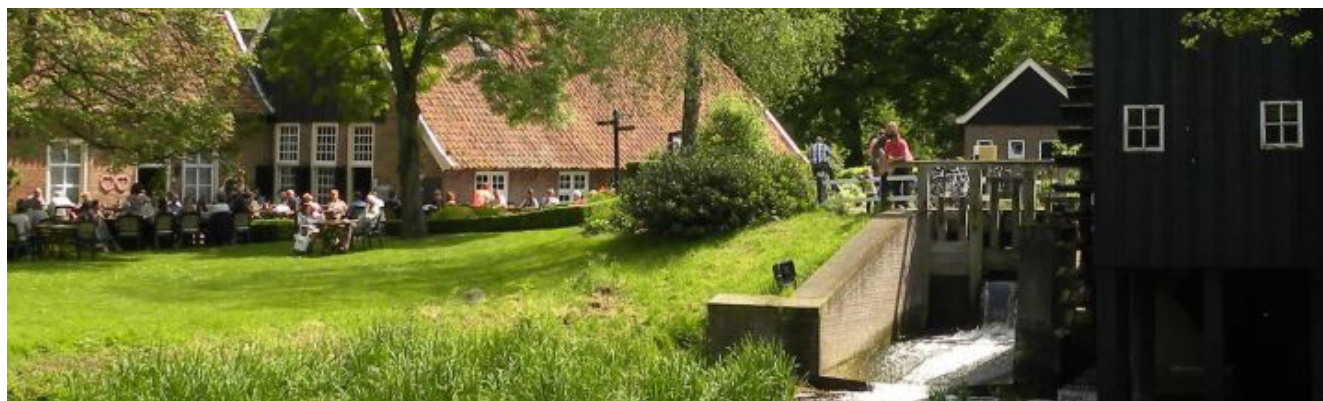
Restaurant Den Haller
www.denhaller.com
denhaller@online.nl
0547-351287

Sfeervol gelegen naast de watermolen

Openingstijden:
maandag en dinsdag gesloten

Voor lunch, koffie en kleine kaart van 12.00 tot
17.00 uur. Diner vanaf 17.30 uur

Roald Hans

RESTAURATIE | RENOVATIE | MOLENONDERHOUD

| 06 54 297 356

| info@roaldhans.nl

| www.roaldhans.nl

| De Tuinfluiter 64

| 7671 WG Vriezenveen

RESTAURATIE

RENOVATIE

MOLENONDERHOUD

Colofon

Wiek en Rad is het kwartaalblad van de stichting 'De Overijsselse Molen' en is een brug tussen het molenveld en donateurs van molens in Overijssel. De stichting tracht zo goed als mogelijk de belangen te ondersteunen van ons molenbezit en dit cultureel erfgoed in goede staat door te geven aan komende generaties.

Secretariaat:

mr. A.E.W. Boukes
Krulmate 13, 8014 KE Zwolle
tel. 038-465 28 60/038-499 87 85
a.boukes@home.nl

Donateurs ontvangen 4 keer per jaar Wiek en Rad (€20,00 per jaar).
Donateur kunt u worden door zich aan te melden via de website www.molensinoverijssel.nl, of schriftelijk via ons secretariaat:
stichting 'De Overijsselse Molen'
Krulmate 13, 8014 KE Zwolle
Bankrekening van de SOM
NL34 RABO 0128690410

**STICHTING DE
OVERIJSSELSE MOLEN**

Met medewerking van:

Rudy Kingma
Klaas Kingma
Matthieu Stroobach
Bob Siemonsma
Eddy Blenke
Loek Kemming
Gerald Getkate
Molensichting Lattrop Tilligte -
Erik Dilling
Eelco Ekker
Jan Wieffer
Maarten Dolman

ISSN: 1384-0711

Copyright © Stichting 'De Overijsselse Molen'.
Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactie

Ben Scherjon - Marian Stobbe
wiekenrad@gmail.com
Peter van der Molen
prvdmolen@gmail.com
Ruud Roose
r.roose@daxis.nl
Sjaak Poot
sjpoot@solcon.nl

Kopij naar:

Ben Scherjon
Hindeloopenstraat 1
8304 JG Emmeloord
wiekenrad@gmail.com
r.roose@daxis.nl

De redactie stelt het zeer op prijs als u artikelen over uw molen of molengebeurtenissen naar ons opstuurt.

Tekst graag als Word document en elk plaatje of foto als een JPEG bestand niet kleiner dan 1 MB.
Heeft u grote foto's, stuur ze dan via www.wetransfer.com.

Inhoud van dit nummer:

- 4 Molenaar Arie Van Rijn (75) laat De Hoop varen
- 5 Drie 'uit' de pan bij De Hoop
- 6 De Fortuin 200 jaar in Hattem
- 8 Donateursdag 2016
- 10 Exploitatierkening 2015
- 11 Begroting 2016
- 12 Nostalgie op een ansichtkaart
- 13 In Memoriam - Willem ten Brinke
- 13 Koninklijke onderscheiding voor Leo Endedijk
- 14 Grensgevallen... (deel 11)
- 16 Gildeavond in de Wieden
- 17 Een versleten steenbus van hout
- 18 40 jaar Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde
- 20 Maak kans op het molenboek
- 21 66 Extra 'Weerkundigen' erbij
- 22 Molenmaker Vaags grenzeloos actief
- 26 De molen in Radewijk draait een zonnige toekomst tegemoet
- 28 Leemansmolen is, na ruim 90 jaar, weer een pelmolen geworden
- 30 Nationale Molendag - Bökkers Mölle olst
- 30 **Rectificatie** - Buurten bij de molens van de burens

Van de bestuurstafel 2

Als wij in de geschiedenis van de SOM terug kijken dan bestond het bestuur in de eerste jaren uit wel 24 personen. Advocaten, artsen en Edelen hadden zitting in het 2-traps bestuur. Vandaag de dag is de situatie sterk veranderd en bestaat het bestuur uit gewone mensen met een voorliefde voor oude molens. Hoewel er veel meer van dergelijke liefhebbers zijn zitten die niet in het bestuur. Het bestuur is te klein voor de uitdagingen waar zij tegenwoordig mee te maken krijgt. Daarom de hartenkreet van voorzitter Pieter van der Vinne:

Gezocht:

Bestuursleden M/V

Vereisten: affiniteit met molens
Enige bestuurlijke en/of maatschappelijke ervaring een pré

Aanmelden: info@molensinoverijssel.nl

Molenaar Arie Van Rijn (75) laat De Hoop varen

“Een mooie maar verantwoordelijke hobby”

Geregelde bezoekers dachten dat hij zo langzamerhand bij het meubilair hoorde en daar voelde hij niet zoveel voor. Arie van Rijn (75) vond de Nationale Molendag medio mei dan ook een mooi moment om na 20 jaar molenaar te zijn geweest op windkorenmolen De Hoop in Almelo er een punt achter te zetten.

“Ik doe dat nu ook met een gerust geweten want ik weet dat er nu genoeg mensen zijn die ervoor zullen zorgen dat de molen draaiende blijft”, constateert hij met een zekere tevredenheid.

Dat is wel eens anders geweest kan hij zich herinneren.

Molen De Hoop is decennia lang een zorgenkindje voor de eigenaar –de gemeente Almelo– geweest en diverse pogingen om de molen tot op zekere hoogte in ere te herstellen liepen uiteindelijk weer op niets uit. Midden jaren '90 van de vorige eeuw deed toenmalig verantwoordelijk wethouder B. Kuiper een nieuwe poging door een aantal burgers te vragen op persoonlijke titel in een nieuw te vormen bestuur van Beheerstichting Windkorenmolen De Hoop zitting te nemen.

Parallel daaraan werd de molen ingrijpend gerestaureerd en kon in 1995 volledig maalvaardig worden opgeleverd.

De perikelen gingen goeddeels aan Arie voorbij. Hij werkte in Delden bij de Servo en het molenvirus had hem nog niet besmet. Dat werd anders toen een collega van hem –Ton Overbeek– in een artikel in de bedrijfsbode vertelde over zijn hobby als molenaar op de Braakmanmolen in Goor. Tijdens een gesprek n.a.v dat artikel nodigde Overbeek Arie uit om eens vrijblijvend een kijkje te komen nemen op de molen. Maar met het molenvirus is het net als met het griepvirus, je ziet het niet maar het is er wel en Arie werd meteen besmet. Hij vond het allemaal heel interessant en gaf aan ook wel molenaar te willen worden.

“Maar dat gaat zo maar niet”, maakte Overbeek mij duidelijk.

“Daar moet je eerst wel voor gaan leren en zo'n cursus duurt drie jaar! Elke zaterdag naar de molen.

Ik zou dat dus eerst maar eens met moeders overleggen.” ‘Moeders’ maakte er niet veel problemen over en Arie ging in de leer. Onder leiding van Jan Wieffer was hij bij toerbeurt in de Braakmanmolen en de Wissinksmöl in Usselo te vinden. Tussen de bedrijven door maakte hij ook kennis met watermolens.

Na een slippertje bij het eerste examen slaagde hij bij de volgende keer op de molen in Windesheim wel en dacht op de Braakmanmolen in Goor te beginnen en dat was net in de tijd dat de restauratie van molen De Hoop in Almelo in volle gang was en omdat Arie in Almelo woonde benutte hij de gelegenheid om in Almelo aan de slag te gaan.

“Wij zijn in de goed gerestaureerde molen toen ook begonnen met de verkoop van molenproducten. In eerste instantie meel voor pannenkoeken maar toen de broodbakmachines populair werden zorgde dat toch wel voor een geweldige boost in de omzet van meel. De molenwinkel heeft toen ook echt gestalte gekregen al blijf ik het jammer vinden dat wij in zo'n grote molen zo weinig voor het publiek te bieden hebben.” Arie denkt dan iets horeca-achtigs waarbij bezoekers een kop koffie kunnen drinken of misschien wel een pannenkoek kunnen bestellen. Maar dat zit er voorlopig nog niet in.

Als hij op de voorbije 20 jaar terugblijkt constateert hij dat hij toch wel met veel plezier op de molen heeft gewerkt, van de omgang heeft genoten, en wat hem misschien nog wel het meest goed doet is de toegenomen belangstelling bij vrijwilligers om op een molen hobbymatig te gaan werken.

“In het begin waren wij maar met z'n tweetjes maar tegenwoordig hebben wij een heel team aan vrijwilligers. Dat maakt het ook wat makkelijker om afscheid te nemen. Als het zo dun bezet is ga je niet zo maar weg. Je wilt wel dat het allemaal door blijft gaan.”

Die zekerheid heeft hij nu en nu hij merkte dat de jaren ook voor hem beginnen te tellen acht hij het moment daar. *“Het is weliswaar een hobby, maar wel een met veel verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid naar jezelf toe maar ook naar anderen. Ook al ben je niet op de molen en je hoort dat er storm op komst is dan moet je wel nagaan of de molen stormbestendig is afgesteld. Staat hij verkeert dan moet je er wel heen!”*

Van Rijn is blij dat hij met een gerust geweten een mooie periode kan afsluiten en in de zekerheid dat er een goed team staat die ook in de toekomst de zorg voor De Hoop hoog in het vaandel zal hebben.

Peter van de Molen

Arie van Rijn (r) maakt voor de laatste keer een molentouw samen met zijn opvolger Jac Nuijters

Drie 'uit' de pan bij De Hoop

Hij werd toch nog onverwacht de Dritte in Bunde. Nadat Jan Braakman en Arie van Rijn hun afscheid bij korenmolens De Hoop al hadden aangekondigd besloot de éminence grise van het Almelo'se molenaarsgilde zijn molentje ook maar uit de wind te zetten. En zo kon het gebeuren dat voorzitter Roel Bakker van de Stichting Windkorenmolens De Hoop een paar dagen voorafgaand aan de Nationale Molendag maar liefst drie medewerkers gelijktijdig tijdens een informeel afscheidsdiner uitgeleide kon doen.

Arie van Rijn (zie art.) en Henny Rutgers waren jarenlang als molenaar actief bij de Hoop en Jan Braakman eerst als penningmeester in het bestuur en de laatste jaren de man die het dagelijkse huishoudboekje op de molen inclusief de molenwinkel in goede banen leidde.

Tijdens het afscheidsdiner sprak Bakker zijn waardering uit voor de jarenlange inzet van de drie vertrekkende medewerkers die als vrijwilligers hun beste beentje voor de molen hebben voortgezet en er aan hebben meegewerkt dat de laatste molen van Almelo in goede staat voor het nageslacht bewaart blijft.

De rol van de inmiddels 87-jarige Rutgers was daarin wel heel bijzonder, want dertien jaar geleden behaalde hij op 74-jarige leeftijd nog het certificaat van Vrijwillig Molenaar. Naast het gebruikelijke ambachtelijke molenaarswerk zette hij zich de voorbije jaren bijzonder in voor de molenbiotoop, de leefomgeving van de molen.

Het meest opzienbarende was echter de publicatie van het boek 'Van wind en water, stoom en stroom, de molens van Almelo door de eeuwen heen'. Tijdens een feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Stichting Windkorenmolens De Hoop mocht hij het eerste exemplaar uitreiken aan de Graaf Van Rechteren Limpurg.

Het boek mocht op veel waardering rekenen zodat de eerste druk nu is uitverkocht maar een tweede druk nu beschikbaar is.

Tijdens de Nationale Molendag gaf het drietal nog eenmaal acte de présence en werd tegen het decor van het vrouwenkoor De Schellevisen nog eens in het spreekwoordelijke zonnetje gezet. Dat zonnetje bleef die dag spreekwoordelijk, want het weer werkte niet echt mee. Het was zoals de voorzitter constateerde "pannenkoekenweer". Die werden die dag dan ook volop gebakken en verorberd.

Het afgelopen jaren heeft het stichtingsbestuur al eerder afscheid moeten nemen van enkele medewerkers 'maar we kunnen het tot nu toe aardig opvangen' verzekert Bakker. "Met Jac Nuijters hebben we er een nieuwe gecertificeerde molenaar bij en er hebben zich ook veel nieuwe vrijwilligers gemeld en dat is prettig want ook het aantal activiteiten neemt toe. Ik ben dus niet ontevreden."

Ook naar de toekomst toe is de preases van de Almelo'se molenstichting optimistisch al realiseert hij zich dat er voortdurend inspanningen moeten worden verricht om in

de gunst bij het publiek te kunnen blijven staan. Stil staan is achteruitgang en daarom wordt al enige tijd gewerkt aan het verwezenlijken van een grote wens namelijk de realisatie van een aanbouw bij de molen. "Een representatieve ontvangstruimte zou geen luxe zijn", aldus Bakker. "Het zou dan makkelijker zijn om grotere groepen te ontvangen of activiteiten te ontwikkelen. Wij willen daarmee met onze molen mid-

den in de samenleving kunnen staan. Maar daar hangt wel een stevig prijskaartje aan. Bij de gemeente hoeven wij niet aan te kloppen want die kan zelf nauwelijks de eindjes aan elkaar knopen. Toch blijft het onze aandacht vragen en wij zijn nu zo ver dat het ROC in Rijssen een mooi plan voor ons heeft uitgewerkt. Daar gaan wij voor."

Peter van der Molen

De Fortuin 200 jaar in Hattem

Al in de middeleeuwen stond er op de stadsmuur van Hattem een windkorenmolen van het type standerdmolen, genaamd de Binnenmolen. In mei 1808 is deze door een storm omgewaaid.

In Hattem en omgeving waren meer molens, dus herbouw was niet direct noodzakelijk. Pas in 1816 bouwde Gerrit Jan Rankenberg uit Zalk op dezelfde plek korenmolen De Fortuin. Gerrit Jan heeft de molen tweede hands op de kop getikt in Groningen en in delen naar Hattem laten vervoeren. En dat viereen vrijwilligers en eigenaar, de gemeente Hattem, dit jaar: De Fortuin 200 jaar in Hattem.

Verschillende eigenaren

De molen heeft veel eigenaren gehad. Over het algemeen zorgden ze slecht voor de molen. Deze takelde zodanig af dat het gemeentebestuur in 1852 de toenmalige eigenaar gebodde de molen te repareren, omdat de omgeving gevaar liep. Klaas Blom zag een kans. Hij kocht de afgetakelde molen.

Gevelsteen 1852

Klaas vond de onderbouw te laag. Hij heeft direct de voet van de molen naar onder toe uitgebreid en grond erom heen afgegraven. Daarmee werd de voet ruim 5 meter hoog. Er kwam ook een zogenaamde doorvaart. Nu kon men met paard en wagen tot in de molen komen, daar laden en lossen en er aan de andere kant er weer uit rijden. De gevelsteen boven de grote deuren getuigt hiervan.

Gemeente Hattem eigenaar

De molen bleef tot 1923 in handen van de familie Blom. In dat jaar nam Cornelis van Loo de molen over. Om altijd

te kunnen malen zette hij een gasmotor in de molen. Hiermee kon hij één koppel stenen aandrijven. Later werd de gasmotor vervangen door een elektromotor. Deze staat nog altijd in de molen, maar werkt niet meer. Jan van Loo, zoon van Cornelis, was tot zijn overlijden in 1965 de laatste beroepsmolenaar op De Fortuin. Enkele jaren na zijn overlijden heeft de gemeente Hattem de molen overgenomen en gerestaureerd.

Molenhuisje

Omstreeks 1900 is er naast de molen een kantoor voor de molenaar gebouwd. Vanaf ongeveer 1924 ging hij er met zijn gezin in wonen. Het huisje is toen wat uitgebreid. Toen de laatste bewoonster begin van deze eeuw het huisje verliet was het in slechte staat. Eind 2014 is het door de gemeente voor een symbolisch bedrag overgedaan aan de Stichting Stadskern Hattem. Onder leiding van architect

Gerard Wever en met financiële steun van de provincie is het huisje opgeknapt en omgetoverd tot een bezoekerscentrum. Het pandje wordt door de stichting verhuurd om de exploitatie rond te krijgen. Op dit moment worden er enkele dagen per week schilderlessen gegeven. Op de zaterdagen is het huisje beschikbaar voor de vrijwilligers van de molen.

Molenplein

Als onderdeel van de vernieuwde bestrating in de binnenstad van Hattem is ook het molenplein meegenomen. Het grind wat er oorspronkelijk lag is vervangen door een vorm van halfverharding. De verbinding tussen de molen en het huisje is met oude klinkers bestraat. Op deze manier is er een gezellig pleintje ontstaan. De vloer in de molen is door de vrijwilligers opgenomen en ook volledig opnieuw bestraat. De klinkers hiervoor zijn door de gemeente aangeleverd.

Doorvaart en pleintje vormen nu een mooi geheel. Om het helemaal compleet te maken is ook de molenwinkel door de vrijwilligers geheel vernieuwd. De winkel is in dezelfde stijl uitgevoerd als het molenhuisje. Hiermee zijn molen en huisje één geheel geworden.

Gekleurde zeilen

Vanwege het jubileum zijn door het hele jaar heen een groot aantal jubileumactiviteiten georganiseerd. Dat begon in februari met het onthullen van de beschilde molenzeilen. Hiervoor was nog een oude set zeilen beschikbaar. Plaatselijk kunstschilder René Kinket heeft op ieder zeil een mooi stillevens aangebracht. Verder hebben leerlingen van

vier basisscholen uit Hattem contourtekeningen gemaakt onder leiding van René. Van iedere leerling is die tekening in het groot overgebracht op de zeilen en later ingekleurd. De gekleurde zeilen zijn in het bijzijn van alle leerlingen onthuld. Tot het eind van het jaar blijven deze doeken

Met beschilderde zeilen in 2016

op de molen zitten. De belangeloze medewerking van René Kinket en de door de firma Duinkerken, plaatselijke winkel in schildersbenodigdheden, en Koninklijke Talens gratis geleverde verf maakten dit project mogelijk.

Voermansfortuin

Vanaf begin januari is bij de Bakkerij De Hoop een brood te koop dat speciaal ter gelegenheid van het jubileum

ontwikkeld is. In 2015 hebben een aantal vrijwilligers van de molen op een stuk land, dat de gemeente beschikbaar had gesteld, tarwe verbouwd. Deze tarwe wordt nu op De Fortuin gemalen en daarvan wordt brood gebakken met de naam Voermansfortuin. Voerman omdat de tarwe gegroeid is onder de mooie wolkenpartijen, die de kunstschilder Voerman zo graag op het doek zette. En Fortuin vanwege het maalproces op molen De Fortuin. Het brood is alleen op zaterdagen verkrijgbaar bij de genoemde bakker.

Beeldhouw groep

In het molen erf lag al sinds lange tijd een oude pelsteen. Ooit is deze in de molen in gebruik geweest. Met medewerking van de gemeente is deze gelicht en naar de werkplaats van de Beerninkgroep gebracht. Deze groep beeldhouwers stellen zich ten doel Hattem te sieren met beeldhouwwerken. In de aanloop naar het jubileumjaar hadden zij aangeboden de steen te gebruiken voor een monument ter herinnering aan het jubileumjaar. In maart is dit monument onthuld door de oudste bewoner van het buurtje rond de molen, door Cees van Loo, nazaat van de laatste molenaar en door de nestor van de Hattermer molenaars Theo Friesema. Naast de molensteen staan twee uit zandsteen gehakte

meelzakken, een dichte volle zak en een open halfvolle zak. De ontwerper wil hiermee aangeven dat het werk op de molen nog niet klaar is en dat de Fortuin er nog lange tijd zal staan.

Bakwedstrijden

Om de geheel vernieuwde molenwinkel flink onder de aandacht te brengen worden er tijdens het jubileumjaar drie bakwedstrijden georganiseerd onder de titel Hattem bakt Fortuinlijk. De opdracht aan de deelnemers is om met de bakmix van de molen een zo goed mogelijk product te bakken. Om er een persoonlijke touch aan te geven mogen ze natuurlijk wel verschillende ingrediënten toevoegen. Bij de eerste ging het om het bakken van cake. De jury had een hele klus aan het beoordelen van de twintig inzendingen. De twee volgende bakwedstrijden draaien om brood en koekjes.

Naast de eerder genoemde activiteiten is er nog een fotowedstrijd en een tentoonstelling van 19e eeuwse schilderijen met molens in een plaatselijke galerie. Verder wordt er tijdens de draaidagen regelmatig opgetreden door verschillende muziek gezelschappen. Kortom een uitgebreid programma in het kader van **De Fortuin 200 jaar in Hattem**.

Matthieu Stroobach

Foto's: Bob Siemonsma

*vlr. Hans de Weerd, molenaar de Fortuin;
Jan Kloeze, van de Hoop Bakkers*

Donateursdag 2016

De jaarlijkse donateursdag werd dit jaar gehouden op 28 april in Diepenheim. In het sfeervolle restaurant Den Haller kwam het bestuur bijeen met een 40-tal trouwe donateurs en enkele welke voor het eerst verwelkomd konden worden. Na de koffie met koek werd, traditiegetrouw, het huishoudelijke deel van de bijeenkomst gehouden. Na het welkomwoord van voorzitter Pieter van der Vinne gaf hij een overzicht van de bijzonderheden van de stichting over het achterliggende jaar. Bij afwezigheid van onze secretaris citeerde hij uit het verslag van deze. Naast het welkom aan alle aanwezigen heette hij in het bijzonder welkom het nieuwe bestuurslid Gerrit Kleinjan. Gerrit is geen onbekende in molenland daar hij dé molenrietdekker in het Overijsselse is.

Hierna deed de penningmeester verslag over het financiële boekjaar 2015. Hoewel ook dit jaar het aantal donateurs, door vooral leeftijd, is afgenomen is dit deels weer opgevangen door de toetreding van een aantal pas geslaagde molenaars. Door de penningmeester wordt de Gildeavonden bezocht als redacteur van Wiek&Rad voor verslag van deze ontmoetingen.

Dat levert soms nieuwe donateurs op. Hoewel het veel tijd vergt is het versturen van de brieven en het volgen van de betalingen bij de bank meestal voldoende om bijna alle bijdragen binnen te krijgen. Opvallend is dat de gemeentelijke donateurs traag betalen en vaak gemaand moeten worden.

Wel wil ik nogmaals vragen uw mail-adres aan mij door te geven.

Dit spaart mij niet alleen veel tijd maar de stichting veel portokosten. De financiële positie van de stichting is in 2015 nog iets verbeterd. Dit is zichtbaar in het bijgaande jaarverslag. Nog altijd is het niet nodig de donateursbijdrage te verhogen. De kascommissie heeft, voorafgaand aan de vergadering, de noodzakelijke stukken ingezien. Deze werden in orde bevonden, en aan de vergadering voorgesteld de penningmeester Decharge te verlenen. De vergadering stemde daar mee in en verleende deze aan de penningmeester.

Aan het eind van de vergadering werd met de beamer de nieuwe website van de SOM gepresenteerd. Hoewel de projectie niet volledig tot haar recht kwam was de reactie van de aanwezigen zeer positief.
www.molensinoverijssel.nl

Na het officiële/huishoudelijke was het tijd voor het molendeel van de dag. Een bezoek aan de onderslag waterrad-molen Den Haller. Dit onder leiding en eventuele uitleg van molenaar Henk Meutstege en collegae. Deze molen is

Watermolen Den Haller

Molen Den Haller te Diepenheim is een onderslagmolen, gelegen aan de Molenbeek, en dateert van vóór 1169. Hierdoor is deze molen één der oudste molens van Nederland. Deze molen is genoemd naar Jan Hallers, die de molen in 1870 kocht van de stad Deventer. In 1913 schonk de toenmalige eigenaar, graaf Schimmelpenninck van kasteel

Het Nijenhuis, de watermolen ter gelegenheid van zijn zilveren huwelijks aan de gemeente. Den Haller is in 1979/80 en in 2004/2005 gerestaureerd en er wordt regelmatig graan gemalen door de vrijwillig molenaar. In de molen is een klein winkeltje en het complex is regelmatig open voor bezoek.

Kijk voor meer informatie op
www.watermolendenhaller.nl.

de nestor onder de watermolens, want hij dateert al van 1169. De gehele molen is trouwens uit hout opgetrokken, waarbij de 'buitenlui' en de slijpsteen aan de buitenkant opvallen. Voor de aanvoer van het water is de molen afhankelijk van een aftakking van de Schipbeek.

Nadat alle molenliefhebbers de molen nauwgezet hadden geïnspecteerd, was het tijd voor de goed verzorgde lunch welke door gastvrouw Roelien van der Elzen was

klaar gezet. Na de lunch, circa 14:00, werd het programma voortgezet met een bezoek aan kasteel het Nijenhuis. Omdat het Nijenhuis op enige afstand van de vergaderlocatie ligt werd de afstand overbrugd met de auto. Bij het huis aangekomen werden we opgewacht door rentmeester Hugo Fernhout welke ons van ruime historische informatie over het huys verschaftte. De helft van de groep ging eerst naar binnen in het huis en de andere wandelde eerst over het landgoed.

Binnen werden wij opgewacht door de heer Just Schimmelpenninck welke ons door een deel van het historische huis rondleidde. Als nazaat van Rutger-Jan Schimmelpenninck kon hij ons zeer interessante informatie geven over het leven op het kasteel toen en het landgoed nu. Nadat beide groepen de complete rondleiding hadden voltooid

keerden de meesten terug naar het restaurant waar nog genoten werd van een hapje en een drankje.

Ruud Roose

Het Nijenhuis wordt rond 1380 voor het eerst genoemd in een lijst van leenmannen van de bisschop van Utrecht. Leenman was toen Arend Sticke. In het midden van de vijftiende eeuw kwam het echter door erfenis in handen van de familie Van Beckum. Bekende eigenaren waren Johan van Beckum en zijn vrouw Ursula van Werdum die net als Johans zuster Maria van Beckum in 1544 als Wederopers wegens ketterij werden verbrand op het Galgenveld bij Delden. Johan van Beckum hertrouwde, maar droeg het Nijenhuis vervolgens over aan zijn zuster Adriana en haar

man Gerrit Swaefken. Johans weduwe genoot echter het vruchtgebuik van het Nijenhuis. Swane Swaefken, dochter van Gerrit, trouwde met Roelof van Hoevel. Na het overlijden van de laatste Van Hoevel in 1788 vererfde de havezate op A.C.J. van Westerholt die het echter in 1791 aan Cornelis Willem Broers verkocht. Deze verkocht het op zijn beurt in 1799 aan Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825). Van 1805 tot 1806 was hij raadspensionaris van de Bataafse Republiek.

Exploitatierekening 2015

Baten	2015	2014	Lasten	2015	2014
Donaties Particulier	€ 5.796,00	€ 8.554,00	Vergaderkosten	€ 379,00	€ 480,00
Donaties Gemeenten	€ 1.600,00	€ 2.280,00	Donateursdag	€ 421,00	€ 734,00
Landschap Overijssel	€ 580,00	€ 0,00	Declaraties Wiek&Rad	€ 1.073,00	€ 602,00
Advertenties	€ 643,00	€ 800,00	Drukken W&R	€ 4.951,00	€ 3.802,00
Susidie OMD/ BGL	€ 500,00	€ 1.000,00	Kantoorkosten	€ 209,00	€ 638,00
Prins Bernard cultuurfonds	€ 0,00	€ 0,00	Bankkosten	€ 186,00	€ 213,00
Giften watermolen Bels	€ 0,00	€ 98,00	Energie Infocentrum Bels	€ 84,00	€ 312,00
Legaat Bijlaard	€ 0,00	€ 500,00	bestuurskosten	€ 0,00	€ 66,00
Verhaal van Overijssel	€ 0,00	€ 1.500,00	Verhaal van Overijssel	€ 0,00	€ 750,00
Overige baten	€ 1.514,00	€ 0,00	Abonnementen.	€ 250,00	€ 65,00
Renteinkomsten Moneyou	€ 274,00	€ 230,00	Overijsselse Molendag	€ 75,00	€ 1.385,00
			Website	€ 439,00	€ 240,00
			Hollandse Molen	€ 0,00	€ 317,00
			Onvoorzien/algemeen	€ 1.183,00	€ 235,00
			Naar Reserve	€ 1.657,00	€ 5.123,00
TOTAAL	€ 10.907,00	€ 14.962,00		€ 10.907,00	€ 14.962,00

Balans per 31 december 2015					
Activa	31-12-15	31-12-14	Passiva	31-12-15	31-12-14
Vorderingen	€ 0,00	€ 0,00	Eigen vermogen		
Liquide Rabobank	€ 6.448,00	€ 3.019,00	Per 1 januari	€ 24.771,00	€ 19.648,00
Moneyou	€ 24.490,00	€ 15.716,00	Resultaat boekjaar	€ 1.657,00	€ 5.123,00
Bedrag onderweg	€ 0,00	€ 10.000,00	Kortlopende schuld	€ 4.510,00	€ 3.964,00
Totaal	€ 30.938,00	€ 28.735,00		€ 30.938,00	€ 28.735,00

VERKLARING SCHULDEN	
WIEK EN RAD	€ 3.300
FOLDERS	€ 700
REISKOSTEN REDACTIE	€ 500
BANKKOSTEN	€ 10
	€ 4.510

Heel late binnenkomst van
drukkosten geven grote
kostenverschuiving

Begroting 2016

BEGROTING 2016

INKOMSTEN		UITGAVEN	
	€		€
DONATIES PARTICULIER	8000	VERGADERKOSTEN	400
DONATIES GEMEENTEN	1800	DONATEURSDAG	500
LANDSCHAP OVERIJSEL	580	DRUKKEN WIEK&RAD	4400
RENTE	220	REDACTIE W&R declaraties	1450
ADVERTENTIES	750	WEBSITE	100
SUBSIDIE O.M.D	0	KANTOORKOSTEN	250
PR. BERNHARDFONDS	2000	BANKKOSTEN	200
Sponsoring Davines	1500	INFOCENTRUM BELS energie nota	140
		OVERIJSELSE MOLENDAG	700
		ABONNEMENTEN	70
		ONVOORZIEN	1254
		Verwacht resultaat	2786
		Betaling bouwen nieuwe website . Trance 2015	1100
		Bijdrage aan werk Bökkers/Davines	1500
TOTAAL	14850		14850

De SOM wil de specifiek geschiedenis en eigenschappen van de Molens bij het publiek trachten te vergroten door aan elke molen/organisatie de gelegenheid te bieden een **QR code aan de molen te bevestigen. Hiertoe werd een nieuwe WEBSITE gebouwd waarin tevens een MOBIEL deel is gekoppeld. De geschatte kosten van € 3500,00 komen in 3 jaar ten laste van het vermogen. Het laten maken en leveren van de codes per molen moet nog geïnitieerd worden.

Olst/04/2016
R.J.Roose
penningmeester

Nostalgie op een ansichtkaart

Een ansichtkaart die bijna een eeuw geleden vanuit Diepenheim naar Den Haag is gestuurd. Zelfs aan het begin van de 20 ste eeuw vormden molens al een toeristische attractie. In die tijd waren molens nog volop ambachtelijk in bedrijf en dat gold ook voor de uit 1169 stammende watermolen Den Haller uit Diepenheim. En dat mag best een wonder worden genoemd want de molen lag in een gebied waar regelmaat oorlogen werden gevoerd en daarbij werd de molen niet ontzien. Daarnaast viel deze onderslagmolen voortdurend in andere handen totdat Jan Hallers in 1870 eigenaar werd en zijn naam tot op de dag van vandaag aan deze molen verbond. Tegenwoordig is de gemeente Hof van Twente eigenaar van dit cultureel erfgoed en wordt door vrijwilligers regelmatig gedraaid.

De gloriejaren van deze en andere molens liggen inmiddels al meer dan een eeuw achter ons en de tijd dat deze werktuigen nog een economische factor vervulden gaat terug naar een grijs verleden. Deze milieuvriendelijke machines waren op tal van terreinen inzetbaar. Bij het droogmalen van polders, het zagen van hout, het slaan van olie en het malen van koren om maar enkele toepassingen te noemen. In de 19de en 20ste eeuw bereikten zij een hoge mate van perfectie gerekend naar de toenmalige stand van de techniek. Hoewel geen Hollandsche vinding is de ontwikkeling van het aanvankelijk eenvoudige maalprincipe wel heel sterk door Nederland gedomineerd. Nederland werd in de

18de eeuw min of meer internationaal marktleider en dat had tot gevolg dat er een flinke internationale handel in molenonderdelen ontstond. Zo'n 300 jaar geleden verlieten scheepsladingen molenonderdelen ons land. Op zich voor de economie een goede zaak maar over een toekomstigheid waren de verantwoordelijken minder te spreken. Die molenonderdelen moesten ook in elkaar worden gezet en daarvoor zochten buitenlandse belanghebbenden de Nederlandse markt af naar molenmakers. Het duurde dan ook niet lang of de Nederlandse windmolentechniek was in de Baltische staten, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Ierland, Portugal en Spanje te bewonderen.

Halverwege de 18de eeuw was de uitstroom van windmolentechniek zo zorgwekkend dat de Nederlandse regering besloot er een stokje voor te steken. In februari 1752 vaardigde overheid een exportverbod op windmolens uit. Vanaf die tijd mocht volgens de Nederlandse historicus Karel Davids niemand een buitenlander helpen bij de koop, bouw of het transport van welk deel van een Nederlandse molen maar ook. Dat gold ook voor de uitvoer van enig gereedschap dat voor de bouw ervan gebruikt kon worden. Kennelijk zijn handelsembargo's en industriële spionage dus niet alleen van deze tijd.

Peter van der Molen.

In Memoriam - Willem ten Brinke

Net te laat voor de vorige uitgave van 'Wiek en Rad' ontvingen wij bericht van het overlijden van de heer Willem ten Brinke uit Hardenberg, vrijwillige molenaar op de Anermolen.

Willem is 68 jaar geworden en is op 13 februari 2016 overleden tijdens een fietstochtje in de omgeving van Vilsteren. Hoewel Willems gezondheid hem al wel eens eerder in de steek had gelaten, kwam zijn plotseling overlijden voor zijn collega-molenaars toch nog geheel onverwachts.

Na zijn pensionering is Willem in 2007 begonnen als molenaar in opleiding bij Jannes Tigelaar in Erica. Al voor zijn examen Vrijwillige Molenaar in 2010 werkte hij samen met Ubel Ottes op de Anermolen. Na zijn het examen nam hij steeds meer taken op de molen op zich. Hij had een goede relatie met de basisscholen in de omgeving, die elk jaar de molen bezoeken. Hij ontving dan met veel enthousiasme de leerlingen.

Naast zijn molenwerk was Willem intensief betrokken bij het foto-archief

van de Historische Vereniging Hardenberg en fietste hij graag in de omgeving.

Zijn mede-molenaars op de Anermolen en uit de verdere omgeving missen door zijn overlijden een gewaardeerd collega.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en verdere familie sterkte met het verwerken van hun verlies.

Zijn collega-molenaars

Koninklijke onderscheiding voor Leo Endedijk

Directeur De Hollandsche Molen sprakeloos tijdens panel-discussie in Amsterdam

Amsterdam - Leo Endedijk, directeur van De Hollandsche Molen, mag zich voortaan Ridder in de Orde van Oranje Nassau noemen. Op 14 mei, tijdens een paneldiscussie over het ambacht van industrieel molenaar in molen d'Admiraal in Amsterdam-Noord, werd hij verrast door een bezoek van Laurens Ivens, wethouder Stadsdeel Noord van Amsterdam. In aanwezigheid van familie, collega's, vrienden en bekenden werden hem vervolgens de versierselen, behorende bij deze onderscheiding, opgespeld.

Leo Endedijk (59) trad in 1985, zonder enige molenachtergrond, als redacteur in dienst van De Hollandsche Molen met als belangrijkste opdracht het ontwikkelen van een nieuw blad voor de vereniging: Molens. Vijf jaar later werd hij directeur en door goed te luisteren naar de molendeskundigen en de mensen met kennis van zaken van de vaak ingewikkelde (financiële) regelgeving in de monumentenwereld is hij een alom gerespecteerde autoriteit geworden in het molenveld. Mede dankzij zijn deskundigheid en bemiddelende rol tussen de vele partijen die actief zijn in de molenbescherming heeft hij een belangrijke bijdrage geleverd aan het behoud van hét icoon van Nederland: de molen.

De Koninklijke onderscheiding werd vandaag uitgereikt in verband met Nationale Molendag, het evenement waarop het Nederlandse icoon centraal staat.

Grensgefallen... (deel 11)

Schonevelds Mühle

Onder het vrolijk gekwinkelen van de vogels zit ik op de tweede pinksterdag (Deutsche Mühlentag) om 10 uur in de openlucht kerkdienst bij de Schonevelds Mühle in Wilsum in Duitsland (Graafschap Bentheim). Ruim 350 mensen hebben op stoeltjes en bankjes, op het door bomen omgeven grasveld, plaatsgenomen om deze jaarlijkse traditie (volgens de voorganger al 7 jaar) te volgen. Een praktische meditatie over, het kan niet missen op deze dag, Galaten 5:22. De begeleiding van de zang wordt gedaan door de brassband, die net als de voorganger op een oplegger heeft plaatsgenomen.

De grote opkomst verbaast mij niet als je let op de grote gemeenschapszin in het plaatsje Wilsum waar de Schonevelds Mühle is gelegen. Van de ca 1600 inwoners zijn er ruim 320 lid van de Heimatverein. Deze vereniging runt het hele complex waar de molen gelegen is. Volgens de voorzitter, Jan Hindrik Zielman, vindt iedereen het een hele eer om mee te helpen bij de instandhouding (en uitbreiding) van dit mooie complex. Op deze molen-

om ook eens te ervaren hoe in Duitsland de Molendag wordt aangepakt.

Maar eerst iets over de molen. In de 'Chronik der Landgemeinde Wilsum' is een hoofdstuk is opgenomen 'Stamm-sitz der Herren von Schoneveld'. In dit hoofdstuk wordt o.m. vermeld:

Een ridder Niclaas, zoon van een zekere Boudekijn, versierde zich in 1279 met de bijnaam 'de Schonevelde'. Dit kan afgeleid worden uit een oorkonde die melding maakt van zijn intrede in de Ritterorden. Ludolf von Schoneveld, de zoon van Niclaas werd reeds genoemd 'Burgmann' van de Graaf van Bentheim.

Tot op heden is het erf in Wilsum waarop de molen staat nog bekend als Schoneveld. De achternaam Schoneveld komt ook in Overijssel en Drenthe (De Wijk, Koekange) nog wel voor. Zeer aannemelijk is het dat dit nazaten zijn van de Schonevelds uit Wilsum. De molen behoorde tot de hoeve Schoneveld. Waarschijnlijk al sinds de 13e eeuw want in het zegel van de hoeve Schoneveld komt sinds die tijd een molensteen voor.

dag zijn er ruim 100 mensen actief. Ooit heeft de SOM een donateursdag gehouden, waarop de donateurs enkele watermolens in deze streek bezochten. Ik was daar ook bij en deze plaats is in mijn geheugen blijven hangen met het labeltje: nog eens bezoeken. En dit is de tweede keer dat ik het doe, maar nu

*Jurg Klomp,
één van de 7 vrijwillige molenaars*

Underslagrad en paardaandrijving

Demonstratie houtzagen

De Utrechtse rentmeester Drögenhorn meldt in 1748 dat het erf Schoneveld “een welgelegen korenmolen” heeft. De molen is in 1874 vernieuwd en heeft tot 1940 gemalen. Opmerkelijk dat in al die eeuwen de molen is bemaald door een Schoneveld. De laatste molenaar was Gert Schoneveld. Daarna heeft de molen ruim 55 jaar stilgestaan waarin het onvermijdelijke verval plaatsvond.

In 1992 is de Heimatverein Wilsum opgericht en zij heeft in de eerste jaren van haar bestaan de vervallen watermolen gerestaureerd. Men heeft daarbij Albert Rooseboom, kleinzoon van de laatste mulder Gert Schoneveld ingeschakeld. Hij was op jeugdige leeftijd vaak op de molen van zijn opa te vinden en wist nog redelijk goed hoe alles in elkaar stak. Deze gerestaureerde molen heeft een bovenslagrad en kan een koppel maalstenen, een boterkarn, draaibank, buil en een wasmachine aandrijven! Het mooie molentje is het hart van het complex.

De molen wordt bediend door 7 molenaars, waarvan Zwier Lübbermann

de eerste molenaar is. Zoals meestal bij Duitse molens worden er ter vergroting van de attractiviteit, en daarmee ook van de inkomsten, bij de molen meerdere historische elementen gerealiseerd. Zo ook hier. Naast de molen is ook het molenaarshuis, dat dateert uit 1894, inclusief washok gerestaureerd. Hierin kan men zien hoe het huiselijke leven zich in het begin van de vorige eeuw afspeelde.

Er zijn ook nog diverse schuren waarin veel tentoongesteld wordt. Er is een dorsschuur waar aan de buitenkant een onderslag waterrad draait van 5,40 m doorsnede. Deze drijft het gereedschap, waaronder een dorsmachine, in deze schuur aan. De dorsmachine kan ook met behulp van een paard in werking worden gezet. Daarnaast een schuur waarin een smederij, schoenmakerij en timmerwerkplaats is gevestigd. En niet te vergeten een bakhuis waarin maandelijks nog molenbroden in de

steenoven worden gebakken.

Op deze molendag werd ook nog een demonstratie houtzagen in de Zaagput gegeven.

De actieve Heimatverein heeft al mooie dingen gerealiseerd op dit idyllische plekje net over de grens. Maar ze blijven bezig: recent is er een insectenhotel en een kruidentuin gerealiseerd. De moeite waard om eens te gaan kijken. De afstand, zelfs vanuit Kampen, valt reuze mee. Na de start met geestelijk voedsel en het bekijken van dit mooie complex kon ik de morgen afsluiten met een heerlijk stuk voedzame taart in het, op het complex aanwezige, café “Am Mühlenteich”.

*Wassemühle Schoneveld
Am Mühlenteich 1
49849 Wilsum*

<http://test.heimatverein-wilsum.de>
raadpleeg op bovenstaande site onder “Termine” de openingstijden en datums waarop er brood gebakken wordt.

Sjaak Poot

Dorsschuur

Karnen

Bakhuis

Gildeavond in de Wieden

Als gevolg van de hoge temperaturen van de laatste dagen trokken er fikse buien over de provincie. Op weg naar Kalenberg in de Noord-westhoek reed je het ene moment in de zon en dan opeens weer konden de ruitenwissers het nauwelijks aan. Toch troffen 38 molenaars en molenliefhebbers elkaar, in een druipend landschap, bij poldermolen De Wicher. Een zogenaamde 'Spinnekop' welke helpt het waterpeil in deel van het wiedengebied op peil te houden. Qua formaat geen molen waar een groep molenaars naar binnen kan om over de werking te discussiëren. Toch weer interessant omdat het de enige spinnekop in de provincie is, en dus voor velen de eerste keer in het echt te zien. Om beurten de staart/trap op om in de kleine kast te kijken.

Ook in de onderbouw kunnen zich niet meer als 3 man/vrouw ophouden omdat de aandrijving van het vizel hier midden doorheen loopt. Hoewel er in de uitnodiging gesproken werd over koffie bleek dit een vrome wens. De pakjes frisdrank, met heerlijke koek, waren een prima vervanging.

Vanaf 'de Wicher', is op korte afstand een TJASKER zichtbaar en na de spinnekop bekeken te hebben, wandelen de meesten daar naar toe. De tjasker is een windgedreven 'waterpomp' om in een omringend stuk rietland het waterpeil te beheersen.

Vanaf hier vertrok de stoet naar het dorp Kalenberg waar we, bij het Gemeenschapshuis, werden opgewacht door

2 gidsen bosbeheer en door de kooi zouden een korte aangekookischoor wij met een fraaie uitleg van het doel van kooi.

van Staatsdie ons naar Kloosterleiden. Na wandeling men in de kregen behulp van maquette de bouw en een eenden-

De eendenkooi bestaat uit een flinke vijver/plas waar enkele smalle sloten op uitkomen, de zogenaamde vangpijpen. Eenden die uit een ander kouder wordend gebied getrokken zijn om in een warmer gebied te overwinteren, zoeken vaak plekken uit waar ze kunnen uitrusten van de reis. Om overvliegende eenden te lokken heeft de kooiker, de beheerder van de kooi, op de kooiplas een groot aantal staleenden die hij dagelijks voert. Zij zijn gewend aan de kooiker en zijn hond.

Als het jachtseizoen geopend is laat de kooiker zijn hond, hetkooikerhondje, langs de pijp lopen om de rustende vreemde eenden te lokken. De pijp is aan weerszijden voorzien van rietschermen zodat de eenden de kooiker niet zien. Het hondje laat hij voor en achter langs de schermen lopen. De eenden, nieuwsgierig geworden door het verstopgedrag van het kooikerhondje met zijn opvallende, grote witte pluimstaart, die steeds weer verdwijnt en een eindje verder weer tevoorschijn komt, zwemmen achter het hondje aan de steeds nauwer wordende pijp in. Dan komt de kooiker achter de schermen vandaan en jaagt de eenden op. De eenden vliegen dan verder de pijp in het licht tegemoet. Het kooibos rond de kooiplas wordt namelijk aan het eind van elke pijp opgehouden. De eenden vliegen uiteindelijk tegen de zogenaamde spiegel, een schuin gespannen net aan het einde van de pijp. Ze vallen dan naar beneden en

kruipen naar de enige schijnbare uitweg aan het einde van de pijp, het vanghokje. De kooiker laat het vanghokje dichtvallen zodat de eenden gevangen zitten en niet meer terug kunnen.

Tegenwoordig worden er nog maar weinig eenden voor consumptie gevangen. Het aantal eenden dat jaarlijks geschoten wordt is veel groter. In Nederland zijn er nog ongeveer 119 eendenkooien geregistreerd. Ze zijn op kaarten te herkennen aan het typische roggeneimodel in de vorm van een H. Eendenkooien worden ook steeds vaker gebruikt om eenden te ringen voor wetenschappelijk onderzoek. Door middel van ringonderzoek kan ook een telling bijgehouden worden van de aantallen watervogel die er zich in een bepaald gebied bevinden. Rondom een eendenkooi

geldt van oudsher het kooikersrecht, waardoor de pachter van dit recht het alleenrecht op de eendenvangst heeft binnen een straal van 1130 meter. Dit bevorderde het ontstaan van natuurgebieden bij eendenkooien. De mogelijk oudste nog bestaande eendenkooi van de Benelux bevindt zich bij het Kasteel de Marnix de Sainte-Aldegondete Bornem in België. Deze kooi wordt het eerst vermeld in 1318 en dateert in zijn huidige vorm van 1534.

Een kooiker werkt heel alleen in grote stilte, alleen geholpen door zijn speciaal opgeleide kooiker-hondje(s).

Na de interessante rondgang door de kooi, en alle modder en regenbuien getrotseerd te hebben, gingen deelnemers terug naar het Dorpshuis waar de avond werd afgesloten, met het zeer korte officiële deel, door voorzitter Gert en een hapje en drankje. Wij zien elkaar weer op 24 september aan de andere kant van de Duitse grens.

Ruud Roose

Een versleten steenbus van hout

Er is een nieuwe steenbus geplaatst in het maalkoppel van de watermolen van Singraven. Hiervoor moest het maalkoppel helemaal gedemonteerd worden. Dit is een behoorlijk intensief karwei en is daarom uitgevoerd door een aantal molenaars en molenmaker Wintels. Allereerst werd de kaar, kuipdeksel, staakijzer

en de steenkuip verwijderd. Daarna was de zware loper (roterende bovenste molensteen) aan de beurt. Deze steen weegt circa 1000 kg en is met de zogenaamde steenkraan te verwijderen. Daarna was de oude steenbus pas zichtbaar. De steenbus zit in het steengat van de onderste molensteen (de ligger). De steenbus houdt de draaiende bolspil op zijn plaats, echter

de steenbus was zodanig versleten dat deze zijn functie niet meer goed kon vervullen. De houten steenbus werd vervangen waarna een en ander weer met een schietlood nauwkeurig werd uitgelijnd. Daarna kon het maalkoppel weer in elkaar worden gezet en in bedrijf worden genomen.

*Molenstichting Lattrop Tilligte
- Erik Dilling*

*De loper in de steenkraan.
De ligger met bolspil, de steenbus
en de nodige gereedschappen*

De molenaar wijst de steenbus aan

De versleten houten steenbus

40 jaar Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde

MOLENS MOETEN MALEN

Dit jaar bestaat het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde (AKG) 40 jaar.

In de provincie Overijssel zijn 4 van de 39 molenaars die aangesloten zijn bij het AKG, hier lid van. Te weten de beroepsmolenaars Tonnie Moes (de Leeuw, Bathmen), Johan Nieboer (Windlust, Radewijk) en de vrijwillig molenaars Bert van Rijswijk (Bökkers Mölle, Olst en Sjaak Poot (D'Olde Zwarver, Kampen). Een speciaal Overijssels tintje zit aan dit Gilde omdat de oprichtingsvergadering gehouden werd in de Bökkers Mölle in Olst. Onderstaand vindt u de terugblik, het heden en de toekomst, zoals die uitgesproken is op de jubileumvergadering van het Gilde door de voorzitter Maarten Dolman.

Op 25 maart 1976 passeert voor de Leidse notaris de stichtingsakte waarbij de heren Gunneweg en Schaver als oprichters van de Stichting Het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde optraden. Er werd een voorlopig bestuur aangesteld, bestaande uit molenaar Frans Gunnewick (voorzitter), Henk Bökkers (secretaris) beide oude rotten in het vak en Arnold Voet (penningmeester). Het algemeen bestuur bestond verder uit Rolf Wassens en Rob Batenburg, twee aankomende korenmolenaars later wordt het bestuur aangevuld met de heren AJ de Koning en B Kloosterman.

In mei 1976 gaat er een brief uit naar de laatste molenaars bedrijven in ons land om deelnemer te worden van het Gilde.

De gemiddelde leeftijd van toenmalige molenaars is 55 jaar en de oudste is Jan Hoogendoorn met een leeftijd van 86 jaar die nog 40 zakken tarwemeel per week maalt. Er was geen nieuwe aanwas en derhalve was het duidelijk 5 voor 12! Vandaar dat bovengenoemde 5-tal molenmensen op 14 augustus 1975 in Schiedam een paar honderd meter van De Vrijheid de basis legde voor de oprichting van het AKG. Een aantal molenbedrijven melden zich aan maar men kijkt ook wel de kat uit de boom, wat begrijpelijk is als men jaar na jaar de markt ziet afkalven en vele collega's stoppen.

Toch gloort er hoop. Bijvoorbeeld in Schiedam gaat een regionale groep van het Echte Bakkers Gilde met 'bruin van de molen' starten. Dit gaat een opstart worden voor de Nederlandse Korenmolens. In september 1976 heeft het Gilde zijn eerste oprichtingsvergadering op de Bökkers Mölle te Olst. Het AKG is een feit.

Binnen het Gilde worden de volgende doelen nagestreefd die op cultuurhistorisch vlak liggen.

- Het herleven van de historische functie aan de molen.
- Het doen herleven van het echte molenaars ambacht.
- Het doorgeven aan de komende generatie op verantwoorde wijze (hiervoor was in de eerste jaren al de vakcursus voor opgestart!)

Al snel volgen meerder molens met het concept 'bruin van de molen' en er starten zelfs nieuwe molenaars bedrijven in de vorm van een stichting.

Het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde is een belangenvereniging van korenmolenaars die met hun traditioneel maalwerktuig de wind of watermolen, bedrijfsmatig willen malen en exploiteren. Zoals al gemeld zijn er ongeveer 40 molens hierbij aangesloten. Dat is bijzonder en daar mogen we ook dankbaar zijn dat deze beroepsgroep voor de oprichting van het Gilde geheel in de geschiedenis boeken dreigde te verdwijnen.

De afgelopen 40 jaar zijn er vele stormen over het Gilde heengegaan, maar door de krachten te bundelen en door de waardevolle ledenvergaderingen staan we waar we nu zijn.

De eerste vergadering van het AKG in Olst. Vlnr: Arnold Voet, Rolf Wassens, Frans Gunnewick, Henk Bökkers en Rob Batenburg. (archieffoto)

Veel dank is het Gilde we verschuldigd aan de oud-voorzitters, secretaris en penningmeesters, werkgroepen en commissies.

Belangrijke stappen werden er genomen onder andere met de komst van een eigen laboratorium, die de graankeuring verzorgt. Ook de komst van de broodbakmachine is een totaal onverwachte wending geweest voor de molenaars. Tonnen malen worden dan verruult voor het uitwegen van pondjes pannenkoeken mix, maar er kwam meer: recepten, mixen, investeren in mixers, zelf gaan builen... noem maar op, waarna al snel de eerste molenwinkels verschijnen.

Met groot succes, het wordt drukker op de molens, er komen winkeldames in beeld en de ledenvergaderingen gaan over winkel inrichtingen er komen deskundige mannen een studie(mid)dagen houden over velerhande molenzaken. En met succes!

Maar opnieuw komen er donkere wolken, en als de wind dan omgaat moet je kruien!! HACCP, de angst voor de ambachtelijke molenaars, molen betegelen ed. De Hygiëne Code komt voor de korenmolens. Dat betekent: doormalen en heel recent de wettelijke richtlijnen voor etiketten op de zakken meel.

Het molenaars ambacht is gebleven. Inmiddels is er van de generatie oude vakmolenaars nog een handje vol en leven en niet meer beroepsmatig op een molen actief. Maar het is gebleken dat er in deze 40 jaren het mogelijk is om met een traditioneel en monumentaal maalwerktuig in deze moderne tijd van automatisering een goede boterham te verdienen!

En nu de toekomst, we weten dat wie leeft van de wind zoals een molenaar

dat de successen niet vanzelf komen aanwaaien. Wat we wel weten is dat de AMBACHTELIJKE KORENMOLenaar in anno 2016 een belangrijke plaats heeft binnen de Nederlandse maalindustrie.

Molenaars ik wens jullie een goede maalwind toe en wat onze Duitse collega's zeggen: Gluck Zu

Maarten Dolman / Sjaak Poot

Foto's: archief AKG

AKG-Leden

Maak kans op het molenboek:

‘Overijsselse windmolens van toen en nu’!

Buurten bij de molens van de burens

Als molenliefhebber zijn wij er allemaal van overtuigd dat molens bijzondere werktuigen zijn. Ook hun plaats in het landschap is vaak een heel bijzondere. Hoewel er al vele foto's zijn gemaakt, nodigt de redactie u toch uit molens in hun omgeving te fotograferen. Ook een foto van een zeer opvallend deel, of delen, zijn van harte welkom.

Aangezien de vakantieperiode eraan zit te komen en wij ook erg nieuwsgierig zijn naar de molens in het buitenland, lijkt het ons ook een leuke uitdaging om foto's te verzamelen van molens door jullie genomen in het buitenland.

Vanaf het 1e nummer in 2016 zullen wij een jaar lang, een aantal fraaie foto's publiceren in Wiek&Rad. Wordt uw foto gepubliceerd dan ontvangt u een exemplaar van het fraaie en dikke molenboek 'Overijsselse windmolens van toen en nu' gemaakt door de heer Gerard Varwijk.

Stuur ons uw eigen gemaakte foto(s) vanaf 1MB met vermelding van uw gegevens én de naam en plaats/land van de gefotografeerde molen.

Mailadres: wiekenrad@gmail.com

Grote bestanden graag via www.wetransfer.com.

66 Extra 'Weerkundigen' erbij

Vrijwillige molenaars moeten het weer voor de komende twee à drie uren op hun molen kunnen inschatten. Dit om gevaar te vermijden voor de molen zelf, voor zijn omgeving en voor bezoekers en molenaars. Natuurlijk wordt in de opleiding tot vrijwillige molenaar veel aandacht besteed aan weerkennis en de theorie daarbij. Maar het kan altijd beter, ook ondanks de nieuwe mogelijkheden internet, bijvoorbeeld www.buienradar.nl en www.knmi.nl.

Vandaar dat de afdeling Drenthe van het Gilde van Vrijwillige Molenaars op het idee kwam een aanvullende weercursus voor molenaars te organiseren. Een docent met ervaring met 'Weer voor Molenaars' was al snel gevonden, David Henneveld. Vanwege de bereikbaarheid voor iedereen, maar vooral ook voor de docent, was al snel een goede plek gevonden; de Peerdestal van de molen Massier in Nieuwleusen. Inderdaad in Salland dan wel het Overijssels Vechtdal.

Nu is de afdeling Drenthe in verhouding niet al te groot, de kosten liepen wat hoog op ondanks een (bescheiden) bijdrage van de cursisten zelf. Vandaar dat men de weercursus in overleg ook aanbood aan de molenaars in Friesland, Groningen en Overijssel. Het landelijk bestuur van het Gilde bleek daarom ook nog bereid bij te dragen in de kosten. Maar 'helaas' voor de organisatie; de aanmeldin-

gen voor de weercursus verliepen zo voorspoedig, dat de Peerdestal gewoon te klein werd. Een deel van de loodsen van de nabijgelegen veevoederhandel Massier werd met vereende krachten en met veel inzet afgeschermd en iedere cursusavond opnieuw ingericht als leslokaal.

Op zes achtereenvolgende donderdagavonden werden

66 vrijwillige molenaars (bij) geschoold in weerkennis. Het pleit voor de docent dat hij zowel beginnende molenaars als meer ervaren molenaars wist te boeien. Diverse begrippen werden uitgelegd: straalstroom, depressies en fronten, vores en troggen, buien en onweer, wolkensoorten enzovoort. Meerdere deelnemers aan de cursus zijn al langer molenaar, de cursus gaf inzicht in de achterliggende verbanden.

Zowel tijdens de cursus als via e-mail kon extra vragen worden gesteld. Deze werden door de docent David Henneveld vakkundig beantwoord. Zodra het licht het toeliet, werden de avonden begonnen met een toelichting op de verschillende wolkenpatronen.

Met dank aan de docent, het afdelingsbestuur Drenthe en de medewerkers van Molen Massier.

*Een van de deelnemers,
Jan Wieffer,
vrijwillige molenaar te Usselo en Oele.*

Molenmaker Vaags grenzeloos actief

IEDERE RESTAURATIE KENT ZIJN EIGEN PROBLEMEN

Overijssel telt een negental watermolens en die staan allemaal in Twente. Bij de ene worden bomen gezaagd, bij de andere olie geslagen en bij een derde wordt gewoon koren gemalen. Maar is niet alleen sprake van verscheidenheid er is ook een bepaalde overeenkomst tussen deze vroege vormen van ambachtelijke bedrijvigheid. Bij al die watermolens heeft Vaags meester molenmakers uit Aalten kleine en grotere reparaties of zelfs restauraties verricht. Het bedrijf mag zich min of meer specialisten in watermolens noemen maar dat wil niet zeggen dat zij met windmolens geen raad zouden weten. De Zwaluw in Hasselt, de Vilstersemolen in Vilsteren, de Vriellinksmolen in Fleringen en de houtzaagmolen in Deventer om er maar eens een paar te noemen hebben allemaal ook geprofiteerd van de kennis en kunde van de Gelderse molenmakers. Om dan nog maar te zwijgen van het buitenland.

Uit de serie Grensgevallen in Wiek en Rad is al wel duidelijk geworden dat provinciale grenzen in de molenwereld niet of nauwelijks bestaan. De molenwereld is ook te klein om in eilandjes te denken. Kennis en ervaring uitwisselen is grenzeloos en levert zo het meeste profijt op. Het wiel steeds opnieuw uitvinden is pure energieverspilling en het is voor molenaars en molenbesturen dan ook een rustgevende gedachte dat hun Gelderse molenvrienden hun kennis en kundigheid ook in het Overijsselse willen aanwenden.

Die bekwaamheid bij Vaags is in de loop van vele jaren opgebouwd want al in 1904 werd al de basis gelegd voor het molenbouw en restauratiebedrijf, zij het toen nog onder de in de molenwereld bekende naam Ten Have, naamgever van een veel toegepast wicksysteem. Ten Have werd in 1970 door Henk Vaags, de vader van de drie broers die het bedrijf nu runnen, overgenomen en vier jaar later werd ook de naam Ten Have vervangen door Vaags molenwerken. Henk Vaags kwam in 1960 bij Ten Have in dienst en kreeg al snel de bijnaam “de horlogemaker van de molenbouw” een reputatie die hij te danken had aan zijn specialisme in het maken van tandwielen voor molens in binnen- en buitenland. Als hij het bedrijf in de jaren '70 overneemt is dit nog aan de Varseveldsestraatweg in het centrum van Aalten gevestigd. Groei en aangepaste vereisten op het gebied van de werkomstandigheden zijn er de oorzaak van dat uiteindelijk in 1988 de verhuizing naar een modern pand op het bedrijfsterrein aan de Dinxperlosestraatweg in Aalten wordt gerealiseerd. Stapels verzaagde en drogende boomstammen

en een molensteen dienen min of meer als uithangbord voor het bedrijf dat sinds het begin van de jaren '90 van de vorige eeuw wordt gerund door de drie broers Walter, Gerben en Martijn waarbij Walter verantwoordelijk is voor de algemene bedrijfsvoering, Gerben voor de uitvoering en Martijn met zijn kennis van molentechniek veelal achter het tekenbord (computer) te vinden is. Zij hebben het puur ambachtelijke bedrijf verder uitgebouwd en de moderne techniek en

bedrijfsvoering geïntroduceerd. “Als kleuter liepen wij al in het bedrijf rond”, kan Walter zich herinneren. “En ook in onze schooltijd hielpen wij vader al.”

Veranderende tijden

“De tijden en de beschikbare middelen zijn wel veranderd waarbij de computer weliswaar een belangrijke rol is gaan spelen maar de ambachtelijkheid ook nog steeds hoog in het vaandel staat. Tekeningen maken het ons mogelijk om onderdelen tegelijkertijd door verschillende vakmensen te laten maken. De tekening geeft dan houvast en zorgt ervoor dat alles later netjes in elkaar past. Maar in het werk komt het aan op de ervaring en beoordeling van de vakman. Zo is ieder stuk hout weer verschillend en moet je kunnen zien of het geschikt is voor dat specifieke onderdeel. Iedere restauratie is weer anders en stelt je voor heel eigen problemen en vraagt om andere oplossingen”, aldus Walter. Bij gecompliceerde situaties wordt soms een externe architect ingeschakeld maar Walters broer gaat ter plaatse dan altijd nog op zoek naar bouwsporen zoals een spijkergat of een slijtspoor want die kunnen aanwijzingen bevatten over de bouwgeschiedenis waar je bij een restauratie rekening mee kunt houden.

Verwegistan

Hoewel het meeste molenwerk uit reparaties en restauraties bestaat en ook door de kwetsbaarheid van molens zal blijven bestaan worden er soms ook heel complexe nieuwe molens gebouwd en dat niet alleen in Nederland. Zo biedt Duitsland een uitgebreid werkterrein maar ook in Nieuw Zeeland, China, Canada, Taiwan en Israel sieren door Vaags gebouwde molens het landschap. De kern van Vaags activiteiten ligt toch in de Achterhoek, de Liemers en het aangrenzende Overijssel waarbij de ene klus voor meer tevredenheid zorgt dan de andere. *“Kijk bij de herbouw van De Bataaf in Winterswijk lag het accent echt op de molenhistorie mede doordat de vorige eigenaar nog veel oud materiaal bewaard had. Doordat collega Groot Wesseldijk ons grootmoedig de tekeningen ter beschikking stelde konden wij die klus zo origineel mogelijk uitvoeren. (Groot Wesseldijk werd in 2011 overgenomen.) Dat is toch bevredigender dan bijvoorbeeld de bouw van de molen van Hall in Voorst waar wij met zo eenvoudig mogelijke middelen de molen hebben herbouwd. Dat heeft weinig meer met historie te maken en je kunt je afvragen of zo’n nieuwgebouwde molen op de monumentenlijst thuis hoort.”* Molens restaureren betekent voortdurend schipperen want wat is aan de bestaande molens nog origineel? Sinds hun oprichting hebben de nu nog bestaande molens zich voortdurend aan de voortgang in de techniek aangepast. Houten roeden werden bijvoorbeeld vervangen door stalen en datzelfde geldt voor assen. Die tweedeling is terug te zien in de bedrijfshal van Vaags. Links Vaags molentechniek voor het metaal- aspect en rechts de ambachtelijke kant met de vaak enorme houtconstructies. Zelfs een traditionele smederij ontbreekt niet. Maar of er nu links of rechts gewerkt wordt, uiteindelijk komen de meeste onderdelen toch weer samen.

Materiaalproblemen

Een probleem op zich vormt vaak het vinden van het juiste materiaal bijvoorbeeld voor zo’n enorme eiken molenas. Vaags hierover: *“Veel molens hebben tegenwoordig een gietijzeren as, maar de torenmolen van Zevenaar beschikte nog over een houten exemplaar. In 2002 moesten wij die oude as vervangen door een nieuwe. De kunst is dan om een eikenstam te vinden met de geschikte afmetingen. Uit die stam moet een as van ongeveer tien meter lang kunnen worden gemaakt en in het vierkant moeten de maten minimaal 72 x 72 centimeter zijn. We hebben stad en land afgezocht. Een speurtocht langs onze leveranciers in Duitsland leverde ook niks op. Uiteindelijk kwamen wij in het Overijsselse Enter terecht. Daar lag bij een handelaar een stam met ogenschijnlijk de geschikte afmetingen. Maar toen wij die stam eens wat beter bekeken kwam hij ons bekend voor. ‘Maar die stam kennen we’. Sterker nog, die stam was ons al eens eerder aangeboden maar toen was het nog een levende eik. Hij stond toen nog in Aalten bij De Harmonie die zou worden afgebroken. Dus die eik stond in ons eigen dorp, hij was ons heel vertrouwd. We hebben de stam toen weer naar Aalten gebracht. De verwerking had nog heel wat voeten in aarde. Om hem*

te kunnen zagen moest ons hele machinepark omgebouwd worden, zo groot was die. En je kunt er op rekenen dat hij er over 30 jaar weer uit moet. Houten assen hebben niet zo’n lange levensduur.”

Het zoeken van het geschikte hout is altijd een belangrijk werk. Eikenhout en iepen wordt gebruikt voor bewegende delen.

Lariks en douglas

zijn het meest geschikt als timmerhout voor de rest van de constructies. Meestal komt het hout uit eigen land. Walter Vaags: *“In het bos van Ruurlo staan nog wel wat geschikte knapen, maar ook in het Ruhrgebied groeit geschikt eikenhout.”* Vaags koopt het hout in bijzondere gevallen op stam, dat wil zeggen dat de boom nog niet geveld is. Maar doorgaans wordt het hout bij handelaren gekocht. Het verdere verzaagen tot balken en planken geschiedt van oudsher vaak bij de houtzaagmolen de Agneta in Ruurlo. Bijzonder is dat de Agneta in 1999 door Vaags is ingelijfd. Zodoende beschikken ze over een eigen zagerij. Daardoor bleef de aanlevering van gezaagd hout gegarandeerd en bleef ook de expertise van de houtzagerij binnen Vaags Molenwerken beschikbaar. Expertise is een sleutelwoord in de moderne molenmakerij, niet alleen kennis van materialen en technieken, maar ook van plannen en procedures. Het verkrijgen van de benodigde restauratiesubsidies bijvoorbeeld is een complexe materie, veel moleneigenaren roepen daarvoor dan ook de hulp in van Vaags. Het meeste werk komt voort uit restauraties en periodiek onderhoud, dus het spreekt voor zich dat een bedrijf als Vaags er belang bij heeft dat hun opdrachtgevers over zoveel mogelijk fondsen kunnen beschikken. De toekomst ziet er prima uit voor de molenmakers uit Aalten. De drie broers zijn nog jong en hebben laten zien dat ze volledig in staat zijn het bedrijf aan te passen aan de eisen van deze tijd. Het werk aan de molens van Gelderland, Overijssel en daarbuiten lijkt daarmee voor de toekomst gewaarborgd.

Molentechniek

De meeste molens en watermolens functioneerden tot in de jaren '50 en '60 van de 20e eeuw, maar ook daarvoor werden ze voortdurend aangepast aan de eisen van de tijd. Houten assen werden vervangen door assen van gietijzer en ook de wieken werden vanaf een gegeven moment niet langer meer van hout maar van staal gemaakt. Al deze aanpas-

singen aan molens stellen de molenmakers van deze tijd voor heel eigen problemen, steeds weer moet worden beoordeeld voor welke oplossing er bij de restauratie of reconstructie moet worden gekozen. Die tweedeling, in grote lijnen gaat het dan om hout of metaal, loopt als een duidelijke grens door de werkplaats. Links Vaags Molentechniek, waar wordt gelast, geklonken en geslepen, rechts de meer ambachtelijke houtbewerking waar gezaagd, gefreesd en geboord wordt aan vaak gigantische houten onderdelen van molens. Ook is er een sfeervolle smederij voor het traditionele smeedwerk van onderdelen. In de praktijk is de tweedeling van de bedrijfsonderdelen niet zo strikt, vaak komen de onderdelen van metaal en hout toch weer bij elkaar in één constructie. De twee afdelingen zijn dan ook maar voor een deel door een muur van elkaar gescheiden, aan de voorzijde van de hal is er geen fysieke scheiding en blijven de werknemers met elkaar in contact tijdens het werk.

Werken aan het cultureel erfgoed

Er zijn niet veel molens in Oost-Nederland waar de mannen van Vaags en hun voorgangers niet aan gewerkt hebben. Normaal onderhoud en kleine en grote restauraties aan molens en watermolens zorgen ervoor dat er altijd werk blijft aan deze kwetsbare objecten, die aan weer en wind zijn blootgesteld. Daarnaast zijn er ook compleet nieuwgebouwde molens door Vaags opgeleverd. De activiteiten strekken zich uit over heel Nederland, maar ook in het buitenland worden er molens gerestaureerd en gebouwd. In Nieuw-Zeeland, China, Canada, Taiwan en Israël staan nu molens die door Vaags zijn gebouwd, al zijn dat toch vooral incidentele opdrachten. De belangrijkste buitenlandse markt is op dit moment Duitsland. Bij deze internationale oriëntatie blijft Vaags Molenwerken toch een echt Achterhoeks bedrijf. In de Achterhoek en ook de Liemers zijn ze bij praktisch

alle wind- en watermolens kind aan huis en kennen ze die van binnen en van buiten. Walter Vaags: *“Als ik een molen in de Achterhoek zou moeten noemen waar ik me erg bij betrokken voel, dan zou dat De Bataaf in Winterswijk zijn. Dat ik daar op kom, is natuurlijk ook omdat we De Bataaf in mijn tijd hebben aangepakt, dat geeft een extra grote betrokkenheid. Van De Bataaf was nog veel bouwmassa bewaard gebleven en dat maakt de klus historisch gezien weer interessanter. De vorige eigenaar had veel delen van de molen netjes opgeslagen, dat maakte natuurlijk veel uit. De molenbelt was gedeeltelijk in gebruik geweest als machinekamer. Bouwhistorisch onderzoek maakte ons duidelijk dat bij een eerdere restauratie (in 1934) van de molen het Ten Have wicksysteem in de molen was aangebracht. Dit systeem was indertijd door Ten Have in Vorden ontwikkeld. Het zorgt ervoor dat de draaiende wieken een hoger rendement hebben. Hoewel dat werk aan De Bataaf aan ons was gegund en niet aan collega Groot Wesseldijk, waren ze daar toch zo vriendelijk om ons de tekeningen beschikbaar te stellen en konden we de reconstructie van de wieken historisch verantwoord*

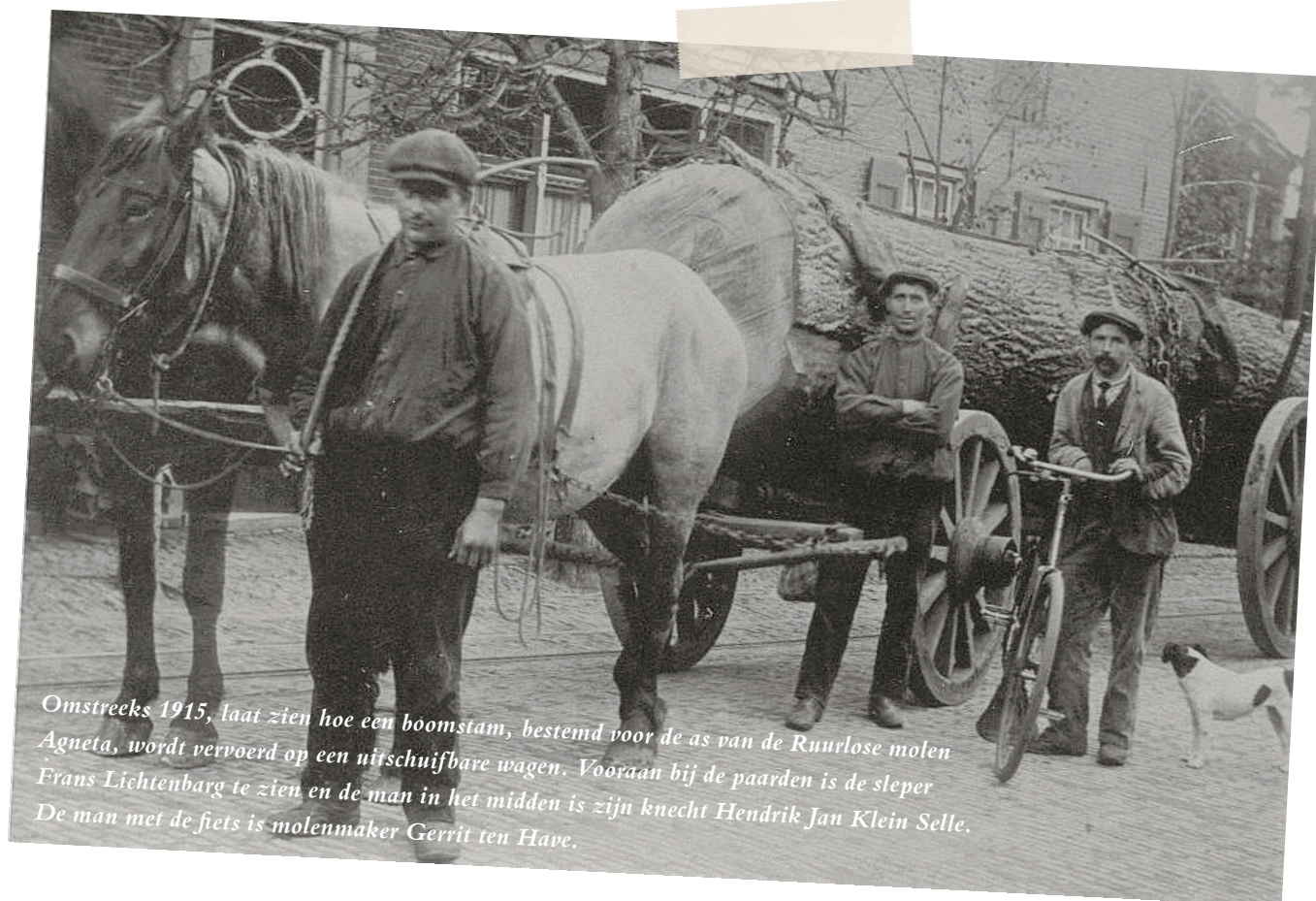
uitvoeren. Nu we sinds vorig jaar zijn samengegaan met Groot Wesseldijk kunnen we in de toekomst automatisch beschikken over deze vinding.”

Watermolens

Naast de windmolens staan er ook talloze watermolens in Nederland op de monumentenlijst. Die zorgen ook voor werk bij Vaags. Op de Veluwe staan er nog tientallen, maar ook de Achterhoek heeft een paar schitterende exemplaren. De Mallumse molen in Eibergen, de watermolen in Laag-Keppel, de korenmolen bij kasteel Het Hackfort in Vorden en de Berenschotmolen in Winterwijk zijn allemaal wel eens door Vaags gerestaureerd of onderhouden. De laatstgenoemde molen is op dit moment weer aan een grote renovatie toe. In november 2015 is het door Vaags vernieuwde waterrad herplaatst.

Loek Kemming /
Peter / Ruud

Omstreeks 1915, laat zien hoe een boomstam, bestemd voor de as van de Ruurlose molen Agneta, wordt vervoerd op een uitschuifbare wagen. Vooraan bij de paarden is de sleper Frans Lichtenbarg te zien en de man in het midden is zijn knecht Hendrik Jan Klein Selle. De man met de fiets is molenmaker Gerrit ten Have.

Geschiedenis Molenmakers sinds 1904

Als Hendrik ten Have in 1904 zijn molenmakerij aan de Varsseveldseweg in Aalten begint, legt hij daarmee de basis voor een bedrijf dat nu nog steeds als ambachtelijke molenmakerij bekend staat. Hendrik ten Have wordt opgevolgd door zijn zoon Gerrit-Jan. Er breekt een tijd aan waarin er meer molens worden gesloopt dan gebouwd. Ten Have gaat echter met zijn tijd mee en richt zich ook op de moderne molenbouw. Naast de bouw van complete silo's en maalderijen wordt ook het oude ambacht in stand gehouden. De naam Ten Have blijft een begrip bij de nog overgebleven wind- en watermolenaars. In de jaren '60 dringt het besef door dat de circa duizend nog resterende molens in Nederland behouden moeten blijven. Ten Have legt zich toe op restauratie en onderhoud van deze molens. Veel molens worden hersteld en met enige aanpassingen weer geschikt gemaakt als productiemolens voor consumptiemeel. Zo krijgen molens (en molenaars) weer een bestaansrecht. Henk Vaags, sinds 1960 werkzaam bij Ten Have, krijgt al snel de reputatie als 'de horlogemaker van de molenbouw'. Tandwielen vervaardigd door Henk Vaags zijn door het hele land en ver daarbuiten te vinden. Henk Vaags, die dan al 14 jaar bij Ten Have werkt, neemt in het begin van de jaren '70 het bedrijf van Gerrit-Jan ten Have over, vanaf 1974 krijgt het

de naam Vaags Molenwerken. De molenmakerij is in die tijd nog altijd gevestigd aan de Varsseveldsestraatweg in het centrum van Aalten. Het bedrijf blijft groeien en de hedendaagse werkwijze en arbeidsomstandigheden stellen andere eisen aan de werkplaats van een molenmaker. In 1988 wordt een bedrijfspand gekocht op het industrieterrein van Aalten. Begin jaren '90 komen Walter, Gerben en Martijn, de drie zonen van Henk Vaags, in het bedrijf. In 1999 wordt de houtzaagmolen Agneta in Ruurlo toegevoegd aan Vaags Molenwerken. In 2011 wordt ook de molenmakerij van Groot Wesseldijk door Vaags overgenomen.

De molen in Radewijk draait een zonnige toekomst tegemoet

In een vorig artikel heeft u kunnen lezen dat de restauratie van de molen

De windlust te Radewijk in volle gang was. Naast onderhoud aan de draaiende delen, bestond de restauratie vooral uit ingrijpende restauratiewerkzaamheden aan de stelling, de rok, de kap en de staart en het gevlucht.

Onderhoud is behoud, maar kan toch leiden tot restauratie.

Molen de Windlust te Radewijk is een mooi voorbeeld van het bovengenoemde. De eigenaar heeft altijd goed voor deze molen gezorgd en jaarlijks het nodige onderhoud gepleegd. Echter er ontstaan in de loop der tijd altijd gebreken die groter zijn dan het reguliere, dagelijks onderhoud. Een stelling die van staal gemaakt is, zal langzamerhand verouderen, en op een gegeven moment haar draagkracht verliezen. Dat was bij deze molen ook het geval. Hiertoe is een complete nieuwe stelling gebouwd die tevens voldoet aan de nieuwe belastingsnormen van deze tijd. Immers op stelling komen nu meer bezoekers dan de molenaar alleen.

Tegen de berg op kruien.

Een andere onderdeel van de restauratie was de kap. Door veroudering en gebruik waren de neuten waarop de kap draait versleten. Met als gevolg

dat de kap van een molen niet goed meer op de wind was te positioneren.

In molenaars termen wordt dit ook wel 'tegen de berg op kruien' genoemd. De weerstand die toeneemt en ervaren wordt als de kap niet waterpas ligt. Het valt te begrijpen dat als een kap 'zwaar', met veel weerstand op de wind wordt gezet, dat er dan enorme krachten komen op de staartconstructie, de stelling en de romp. Met als gevolg dat ook deze onderdelen het zwaar te voorduren hebben. Daarom zijn de staart en de schoren ook gerestaureerd en weer in goede conditie gebracht. Al met al ingrijpende werkzaamheden die enkel bij een restauratie of een groot onderhoudsmoment uitgevoerd kunnen worden.

Het gaandewerk, weer gangbaar.

Een ander belangrijk onderdeel van deze restauratie was het gaande werk, het gevlucht. Het gaandewerk van een molen wordt intensief gebruikt, en ook daarop komen vele krachten. Bij een restauratie wordt het gehele aandrijfproces doorlopen en alle onderdelen die daarop betrekking hebben nagelopen. Onderdelen die niet of minder goed functioneren zijn vervangen of bijgesteld. Te denken valt aan de taatspoten, lageringen, kammen en afstelling van het spoorwiel en de rondsels. Maar ook de Vlaamse vang gedegen afstellen is van groot belang voor een molen. Immers met dit onderdeel kan men de molen afremmen tot stilstand. Het afstellen van een vang gebeurt met het nalopen van de wilgen vangblokken. Deze worden gecontroleerd op passing op de velg, en waarnodig bewerkt tot de passing / remkracht zo optimaal mogelijk is. Het na schuren met zand is ook een methode om deze fijn-afstelling te bewerkstelligen.

Molen De Windlust blijft bedrijfsmatig draaien, klaar voor de toekomst!

Dankzij deze restauratie is de molen klaar voor de toekomst, een toekomst waarmee men met reguliere onderhoudsgelden de molen de komende 20 jaar in conditie kan houden. Een toekomst met een duurzame herbestemming. De Baalderborggroep heeft de molen als huurder in gebruik en maalt en bakt hier het brood voor al haar cliënten en verkoopt dit brood tevens in de molenwinkel. In dienst van Baalderborg groep is er een molenaar die zijn vak verstaat en de supervisie heeft over het maal en bakproces. Hierdoor is er continuïteit en zal de molen voor nabije toekomst bedrijfsmatig in gebruik blijven. Daarmee duurt de rijke historie van de Windlust voort en voor Overijssel is dit een unieke situatie.

Helaas, Restaureren blijft nodig!

De molen de Windlust leert ons dat molens complexe werktuigen zijn en blijven. In deze tijd geloven we in jaarlijks onderhoud, zodanig dat grootonderhoud of een deelrestauratie niet meer nodig is. Echter uit deze restauratie is gebleken dat dit dus niet het geval is. Elke molen heeft onderdelen die door veroudering of door gebruik in conditie op termijn zodanig achteruit gaan, dat een deelrestauratie nodig is. Een goed restauratieplan helpt de molen eigenaar om in een zo vroeg mogelijk stadium deze achteruitgang te signaleren en hiervoor te budgetteren. Zeker in een tijd waarin de restauratiesubsidies langzamerhand aan het opdrogen zijn wordt vooraf geld reserveren, of het behoud van provinciale restauratieregelingen steeds belangrijker.

Eelco Ekker

Leemansmolen is, na ruim 90 jaar, weer een pelmolen geworden

De Leemansmolen in Vriezenveen werd in 1862 gebouwd als achtkante korenmolen én pelmolen.

Opbouw van een pelsteen

Het pelmolengedeelte, de 'pellerij', was echter al sinds 1923 buiten bedrijf, omdat toenmalig molenaar Diederik Leemans de pelsteen in dat jaar verkocht. Van de opbrengst kocht hij een Ruston-Stockport oliemotor, zodat hij in de schuur naast de molen een maalkoppel machinaal kon aandrijven en zo minder afhankelijk was van de wind.

In het jubileumjaar 2012 werd het plan geboren om de pellerij in oude staat terug te brengen. Aanleiding was het feit dat al die jaren sinds 1923 de originele steenspil in de molen lag en de molenaars en bestuur de uitdaging aan wilden gaan om op de Leemansmolen weer gerst te pellen. En begin mei, op Nationale Molendag, kon de pellerij officieel in gebruik genomen worden.

Subsidies en bijdragen Zakenvrienden

Sinds 2013 is het Vriezenveense restauratiebedrijf Roald Hans, in samenwerking met molenaar Groot Wesseldijk, bezig geweest in fasen om de pellerij in oude staat te herstellen.

Pelkuip met originele schuif

Deze restauratie was mogelijk dankzij subsidies en bijdragen van de 'Zakenvrienden van de Leemansmolen' en gemeentelijke en provinciale overheden. De Leemansmolen heeft op de steenzolder een verdiept vloergedeelte met een dubbele, zware balkenlaag.

In deze 'tussenvloer' heeft de verkochte pelsteen gelegen in een soort van houten kuip (cirkelvormige houten rand van ongeveer 60 cm hoog), de pelkuip.

De restauratie in drie fasen

In 2013 is er een nieuwe pelkuip met ring gebouwd, compleet met kuipschuif, kaar, schootemmer en dustpijp. Ook werden een nieuwe pasbalk en kussen geplaatst. In 2015 is het doodbed geplaatst met de steenbus. Er is vijf cm van de al eerder aangeschafte (tweedehands) pelsteen afgezaagd, er is een nieuw rijen geplaatst en de steen is aan de zijkant weer van 'ribbels' voorzien. Begin dit jaar zijn de overige onderdelen vervaardigd (bolspil, taats,

taatspot, schijffloop, klauwijzer). Een enthousiaste vrijwilliger op de molen heeft eigenhandig tienduizenden gaatjes in het nieuwe pelblik geslagen en eind april kon de afsluitende en meest spectaculaire fase worden afgesloten: het terugplaatsen van de pelsteen.

Proefdraaien

Op de dag dat de laatste onderdelen werden gemonteerd waaide het fors, windkracht 6. Een prima wind om te pellen. "Nu of nooit", dachten de molenaar en de inmiddels opgetrommelde molenaars. De wiken werd met vier volle opgezeld, waarna de steenspil in het werk werd gezet. Met een overbrenging van 1: 10,67 kwam de pelsteen flink op toeren, de schuif in de kaar werd losgetrokken, zodat er een flinke lading gerst bovenop de pelsteen terecht kwam. Door de snel draaiende steen werden de gerstekorrels naar buiten geslingerd, tegen het pelblik aan, dat daarmee als een soort rasp fungeert. Via de kleine gaatjes in het pelblik werd het slijpsel van de gerstekorrel (dust) afgevoerd. Na twee minuten pellen werd de kuipschuif losgetrokken en de gepelde gerst stroomde in de schootemmer. Om de mooie gladde korrels gort te krijgen (parelgort) moest dit proces vijf tot zes keer worden herhaald. Op zaterdag 14 mei werd de pellerij officieel in gebruik genomen en konden de trotse molenaars de honderden bezoekers aan de traditionele Voorjaarsmarkt rond de molen uitleg geven over de werking van 'hun' pelmolen.

Pelblik met dust

Wat is een pelmolen?

Een pelmolen is een type molen waarin met een pelsteen het vliesje (de kafhuid) van de gerstekorrel wordt gepeld. Gepelde gerst heet 'gort'. Tot in de 19e eeuw was gort, samen met roggebrood, het belangrijkste voedsel voor de plattelandsbevolking. Een pelmolen kan pas werken bij een windkracht van ten minste 6 Bft. De meeste pelmolens hebben –net als de Leemansmolen– naast een pelsteen ook maalstenen, omdat er bij onvoldoende wind voor het pellen nog wel graan gemalen kan worden.

Ruud Roose

MOLENSTEENMAKERIJ

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlavamaalstenen.

Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model)
demonstratiestenen (doorsnede: 10, 15 of 20 cm.)
en huishoudmolens.

Zeer snel en vakkundig scherpen van uw molenstenen en
maaltechnische adviezen.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland

Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57

GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Koning Molenzellen

- Nieuwe zeilen
- Reparaties
- Touwwerk
- Smeermiddelen
- En meer

Sipke Koning
06-44003400

www.koning-molenzellen.nl

Restaurant Watermolen Bels

Gelegen midden in het dal van de Mosbeek proef je de sfeer van vervlogen tijden

- * Sfeervol ouderwets Twents restaurant.
- * Ruim terras in mooi begroeide tuin.
- * Houten speeltuin
- * Vele plattelandsspecialiteiten en arrangementen
- * 100 soorten Pannenkoeken
- * á la carte dineren
- * s' Winters heerlijke boerenkool maaltijden.
- * Bruiloften en partijen tot 100 pers.

Een droomlocatie voor een onvergetelijke bruiloft

Restaurant Watermolen Bels is gelegen in het prachtige natuurgebied Het Dal van de mosbeek. Trouwen in een landelijke omgeving buiten in de sfeervolle boerentuin met uitzicht op de mosbeek of u kunt de huwelijksceremonie laten plaatsvinden in de karakteristieke Theeschenkerij en Oale Dell.

Een onvergetelijk huwelijksfeest in Twentse sfeer. Ook beschikken wij over tal van mogelijkheden voor uw bedrijfsfeest. Schotse highlandgames, paardemennen, moordtochten en diverse andere activiteiten .

Bergweg 9 7663 TB Mander

Tel: 0541 - 680213 ~ Fax: 0541-680299 ~ www.watermolenbels.nl

Nationale Molendag

BÖKKERS MÖLLE OLST

Dagenlang was het in week 19 prachtig weer, maar de weermannen en vrouwen hadden geen goede vooruitzichten voor de zaterdag voor ons. Het zou weer uitdraaien op een Geraniummarkt met bewolking wind en regen. Natuurlijk blijft er de hoop dat de weergoden ons gunstiger gezind zouden zijn.

Helaas... het klopte. Stevige noordelijke wind, geheel bewolkt maar het was droog. Ondanks dit alles bleef het koperspubliek ons op deze 13e Geraniummarkt wél goed-gezind. Het bleef goed doorlopen en in de molen met koffie en de traditionele 3-in-de-pan

was het warm en gezellig. Voor rondleidingen was ook veel animo en leverde zelfs een potentionele vrijwilliger op.

Toen het in de middag heel leeg, maar ook kouder werd, besloten we dat er deze keer geen aanvullingen gehaald zouden worden. Om 5 uur waren de kramen compleet leegverkocht. Het was droog gebleven tot de kramen opgeruimd waren en we met een goede bak koffie bij elkaar zaten. Dankzij de weergoden toch geluk gehad!

Ruud Roose

Buurten bij de molens van de buren

Rectificatie:

Tijdens de vorige editie stonden er onder de meest linker foto's verkeerde fotobijschriften. Deze hoorden omgekeerd te zijn. Bij deze staan de juiste fotobijschriften bij de foto.

- a. Foto opname van de Mallemolen te Gouda.
Rudy Kingma
- b. Molen Nootgedacht te Veenoord. Foto is genomen nadat de schuren enz. van de VLC gesloopt zijn.
Klaas Kingma
- c. De Lisserpoelmolen te Lisse.
Rudy Kingma
- d. Molen de Berk in het Veenpark te Bargercompascuum.
Klaas Kingma

STICHTING DE OVERIJSSELSE MOLEN

P. van der Vinne
Voorzitter

Vasserdijk 18
7664 VH Manderveen
tel. 0546 - 681257
pieter@akkerbouwbedrijfvandervinne.nl

A. Boukes
Secretaris

Krulmate 13
8014 KE Zwolle
tel. 038 - 4652860
a.boukes@home.nl

R.J. Roose
Penning-
meester

Jan Schamhartstraat 85
8121 PA Olst
tel. 0570 - 562497
r.roose@daxis.nl

H. van der Aa
Bestuurslid

Hobergenstraat 73
7665 AD Albergen
tel. 0546 - 441507
hjdada@hetnet.nl

J.H. Kuiper
Bestuurslid

Stokersdorpweg 24
7532 PT Enschede
tel. 0534 - 610710
kuiper.jh@hetnet.nl

E. Ekker
Bestuurslid

Porporastraat 80
8031 HS Zwolle
tel. 038 - 8509287
eelco@ekkerbouwenmonumentenadvies.nl

C. de Regt
Bestuurslid

Molendijk 39
7591 PT Denekamp
tel. 0541 - 294 202
info@rodewangen.nu

G. Kleinjan
Bestuurslid

Meersendijk 34
7683 PD Den Ham
tel. 0546 - 672762

Website van de stichting en contact

R. Roose (Webmaster)
www.molensinoverijssel.nl
info@molensinoverijssel.nl

Molenboeken winkel

J. Poot
Zilver schoon 23
8265 HD Kampen
tel. 038 - 3315638
sjpoot@solcon.nl

Gilde van Vrijwillige Molenaars

E. Blenke (Secretaris)
Erve Stroomboer 72
7623 JB Borne
tel. 074 - 8500346
molenaarsinoverijssel@molenfotos.nl

Vereniging De Hollandse Molen

Zeeburgerdijk 139
1095 AA Amsterdam
tel. 020 - 6238703

Werkgroep Overijsselse molendag

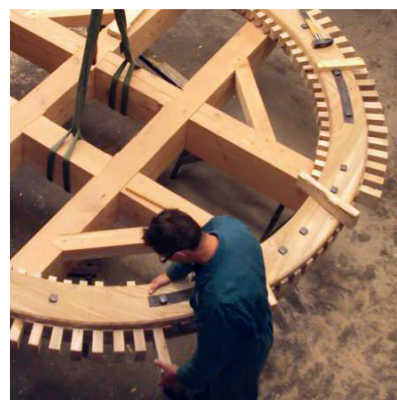
Dick ter Harmsel
dterharmse@home.nl

R. Roose
r.roose@daxis.nl

Wiek en Rad redactie en vormgeving

Ben Scherjon
Marian Stobbe
Hindeloopenstraat 1
8304 JG Emmeloord
06 - 54265665
06 - 12667813
wiekenrad@gmail.com

Ruim 100 jaar ambachtelijk vakmanschap

VaagsMolenwerken

Al meer dan een eeuw werken de molenmakers van Vaags aan authentieke wind- en watermolens. Tegenwoordig bouwen en restaureren we molens in Overijssel, Nederland, Duitsland en de rest van de wereld. Kennis van het ambachtelijke handwerk en hedendaagse technieken gaan daarbij samen.

Met liefde voor het vak en aandacht voor het verleden bedenken we inventieve oplossingen om het industriële en culturele erfgoed te behouden.

*Poldermolen bij
natuurgebied
De Steendert
in Ophemert*

► Kijk ook op
www.vaags.nl